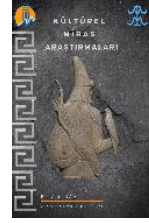

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
<https://www.kulmira.com/>
 e-ISSN 2687-6094

Tulum Hoca Destanı'nın Monomit Kuramına Göre İncelenmesi

Rabia KAÇMAZ¹

¹Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Nevşehir, Türkiye

Anahtar Kelimeler

Türkmen Destanı
 Kahramanın Sonsuz Yolculuğu
 Tulum Hoca
 Bireyselleşme
 Yolculuk

ÖZ

Destanlar, milletleri derinden etkileyen hadiseleri içeren bilinçaltı sentezli bir türdür. Dünya milletleri arasında millî benliğin oluşması ve millet şuurunun gelişmesi açısından mühim bir yere sahip olan destanlar, Türkler arasında da kültürlerini ve tarihlerini ortak paydada buluşturan bir tür olmuştur. Hem Türkiye'de ve diğer Türk topluluklarında da destan geleneği üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda Türk milletinin zengin belleğinden yansıyan birçok destan bulunur. Bu zengin muhtevalı destanlardan biri olan Türkmenlere ait Tulum Hoca destanı, bulunduğu coğrafyanın, kültürün ve içerisinde bulunduğu inanç ve yaşayış dizgesinin kuvvetli bir yansıtıcı metnidir. Bünyesinde çeşitli öğeler barındıran Tulum Hoca destanı içerik yapısı bağlamında da kahramanın sonsuz yolculuğu monomitini aktarmaktadır. Joseph Campbell (1904-1987) tarafından oluşturulan ve geliştirilen "kahramanın sonsuz yolculuğu kuramı/monomiti" bütün mitlerin ortak ve tek bir kalıba bağlı kaldığı sonucuna ulaşan bir kuramdır. Bu kuramda bireyselleşme anlamında ortaya koyulan *ayrılma-erginleşme-dönüş* aşamaları anlatıların daha geniş ve farklı açılardan ele alınıp kahramanların ve olayların daha seçici şekilde irdelenmesine olanak kılmaktadır. Anlatının içerisinde örgü oluşturan kahramanın, doğumdan ölüme bu yoldaki hareketleri belirtilen kuram düzleminde yeniden yorumlanır. Bu çalışmanın amacı, Tulum Hoca destanının başkahramanını "kahramanın sonsuz yolculuğu" bağlamında incelemektir. Aytgeldi'nin bireyselleşme/erginleşme bağlamındaki macerası ayrılma-erginleşme-dönüş düzleminde incelenecektir. Kahramanın destan içerisindeki rolü ve diğer sosyal çevre ile arasındaki bağın nasıl geliştiği saptanarak gelişen bu bağ içerisinde kahramanın bireyselleşme yolunu gitme serüveni irdelenecektir. Bu hususta Tulum Hoca destanının kahramanı Aytgeldi özelinde kahramanın sonsuz yolculuğu kuramı da aktarılacaktır.

The Examination of the Tulum Khoja's Epic According to The Monomyth Theory

Keywords

Turkmen Epic
 Hero's Eternal Journey
 Tulum Khoja
 Individualization
 Journey

ABSTRACT

Epics are a subconscious synthesized genre including events that deeply affect nations. Epics, which have an important place among the nations of the world in terms of the formation of the national self and the development of the nation's consciousness, have been a genre that brings together their cultures and histories on a common ground among Turks. Important studies have been carried out on the epic tradition both in Turkey and other Turkish communities. In these studies, there are many epics reflected from the rich memory of the Turkish nation. Tulum Khoja Epic belonging to Turkmens, which is one of these epics with rich content, is a strong reflective text of the geography, culture, belief and life system in which it is located. The Tulum Khoja's Epic, which contains various elements, conveys the monomyth of the hero's eternal journey in the context of its content structure. Created and developed by Joseph Campbell (1904-1987), the "hero's eternal journey theory/monomyth" is a theory that concludes that all myths adhere to a common and single pattern. In this theory, the stages of *separation-maturation-return*, which are put forward in the sense of individualization, enable the narratives to be handled from wider and different perspectives, and to examine the heroes and events more selectively. The movements of the hero, who formed the pattern within the narrative, on this path from birth to death are reinterpreted in the specified theoretical plane. The aim of this study is to examine the protagonist of the Tulum Khoja Epic in the context of "hero's eternal journey". Aytgeldi's adventure in the context of individualization / maturation will be examined in the plane of *separation-maturity-return*. By determining the role of the hero in the epic and how the bond between the hero and the other social environment develops, the adventure of the hero going the way of individualization in this developing bond will be examined. In this respect, the theory of the hero's endless journey will also be explained, in particular, Aytgeldi, the hero of the Tulum Khoja Epic.

Sorumlu Yazar

^{*}(rabiakacmaz2@gmail.com) ORCID ID 0000-0002-9223-2006

Kaynak Göster (APA);

Kaçmaz R. (2021). Tulum Hoca Destanı'nın Monomit Kuramına Göre İncelenmesi. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 30-39.

1. GİRİŞ

Campbell, Joseph (1904-1987), mitler üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen, editör, yazar ve eğitimci kimliğine sahiptir. Amerikalı yazarın, mitlerle ilgili çalışmaları olan devrim niteliğindeki yapıtı *The Hero With A Thousand Faces* (Türkçeye Kahramanın Sonsuz Yolculuğu olarak çevrilmiştir) çeşitli bilim alanları açısından önemlidir. Joseph Campbell; resim, psikoloji, edebiyat, mitler, destanlar olmak üzere birçok alanda özgün çalışmalara sahiptir. Evrensel insan çabasının kültürel dışı vurumu olarak kozmogonik ve ruhsal dünyayı açıklamaya yönelik çalışmaları sayesinde ortaya koyduğu kuram Kahramanın Sonsuz Yolculuğu ardında Pablo Picasso ve Henri Matisse'in sanatı, Sigmund Freud ve Carl Jung gibi isimlerin psikolojik çalışmalarının yanı sıra James Joyce ve Thomas Mann'ın yapıtlarının etkisiyle mit ve destanlara yönelik çalışmalarına yön vermiştir. Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, sıkça başvurulan bir kalıp olmakla birlikte bütün mitler için ortak ve tek bir kalıp bulunduğunu ortaya koymuştur. Joseph Campbell, mitleri "insanlığın büyük öyküsü" olarak adlandırmıştır. Hayat boyu süren çalışmalarında bir tutku olarak bağlı kaldığı mitleri, ve semboller bütününe araştırdığı önemli sayıda yayımlan(ma)mış eser bırakmıştı (Campbell, 2020). Campbell'a göre; *"dinler, felsefeler, sanatlar, ilkel ve tarihsel insanın sosyal biçimleri, bilim ve teknolojideki büyük buluşlar, uyku kaçırın düşler, hep o temel ve büyüklü mit çemberinden doğar."*

Bu çalışmanın amacı Türkmenlere ait bir destan olan Tulum Hoca destanının kahramanı Aytgeldi'nin serüvenini Joseph Campbell'in monomit kuramı bağlamında incelemektir. Destan, 1903 yılında Aşgabat'ta yayımlanan Tulum Hoca (Dessan) adlı kitabın 22-86. sayfalarında yer almaktadır (Şahin, 2011). Destanda Tulum Hoca, Togtamiş Han'ın veziridir. Çocuksuz olduğu için han, Tulum Hoca'yı ülkesinden kovar. Tulum Hoca, çölde başıboş dolaşır evliya mezarlarından çocuk isterken, Simurg'un yuvasına terkedilmiş bir oğlan çocuğunu evlat edinir ve tekrar yurduna dönerek vezirlik görevini geri alır. Aytgeldi adını alan çocuk büyüdüğünde, daha önce Tulum Hoca'nın Konrat'tan kovulmasına sebep olan kiskanç beyler, bu kez onu Kalmuk ülkesine gönderirler. Aytgeldi, Kalmuk ülkesinde devletlere karşı verdiği mücadeleyi kazanarak Kalmuk şahını haraca bağlayıp kızıyla evlenir. Aytgeldi, Kalmuk şahının kızı ve ganimetlerle Konrat'a dönüp Togtamiş Han'dan ülkenin yönetimini alır (Şahin, 2011).

Monomit, kültürlerarası kahraman yapısını anlatmak için kullanılan bir terimdir. Çalışmanın sonucunda Tulum Hoca Destanı'nın monomit kuramına uyup uymadığı değerlendirilecektir.

2. TULUM HOCA DESTANI

2.1. Tulum Hoca Destanı ve Olay Örgüsü

Gonrat adlı büyük ve halkı çok bir yurdun padişahı sürekli ölür imiş. Ölmesin diye adını Toktamiş koymuşlar. Toktamiş şahın doksan beyi ve vezir ve vekili varmış. Oturup fikir alışverişinde bulunurlardı. Bu beyler

arasında Tulum Hoca çok akıllı birisiydi. Bu beyler arasında Gencebey Köse adlı birisi vardı. Bu bey son derece kiskanç birisiydi. Padişahın Tulum Hoca'yı çok sevmesinden rahatsız olup onu diyardan uzaklaştırmak ister. Hangi sebepten uzaklaştıracağını düşünür taşınır. Çocuğu olmayan Tulum Hoca için padişaha dönüp "Çocuksuzun yüzünü görmek doğru değildir." derler (Şahin, 2011). Padişahın da çocuğu olmadığı için Tulum Hoca'nın uzaklaştırılmasını onaylamıştır. Toktamiş Han'ın huzuruna varan Tulum Hoca'ya kimse selam vermemiş ve günahını sual edince Gencebey Köse, "Çocuğu olmayana horlama, eziyet, zulüm var" demiştir (Şahin, 2011). Tulum Hoca'yı Gonrat ilinden göndermeye karar kılınmıştır. Tulum Hoca ve eşi Novbahar Bibi, karara boğun eğerek yola çıkmışlardır. Hayvanları hayır olarak dağıtıp gümüşlerini satan ve evini ihtiyaç sahibi birine ödünç bırakan Tulum Hoca ve Novbahar Bibi halkıyla vedalaşır. Develerine yüklerini yükledikten sonra üç gün yol gitmişlerdir. Aç kalıp susuzluk çektiler. Tulum Hoca yolculuk boyunca Gonrat ilini çok özledi. Novbahar Bibi onu daima teselli etti. Yolculukları esnasında Hekim Ata'nın kabrine vardılar. Burada vücutlarını tazeleyip Hekim Ata'nın ruhuna dua ettiler (Şahin, 2011).

Bunlar yollarına giderken bir rivayete kulak veririz destanda. Bu rivayete göre iki Aziz anlatılır. Azizlerden birinin adı Tükli Aziz diğerrinin adı ise Saçlı Aziz'dir. Kuhl Kaf dağında perilerin padişahı vardı. Ona Saçlı Aziz, derlerdi (Şahin, 2011). Kendisi çok güzeldi. Tek başına gezip dolaşırdı. Ansızın yolu Hazreti Sultan Veyis Ata'nın dağlarına düştü. Orada Hazret-i Şah Celil'in havuzu vardı. Bu su yaz kış kaynardı. Saçlı Aziz suya girip yıkanırken yanına Tükli Aziz geldi. Burada birbirlerine şiirler söyleyerek tanıştılar. Saçlı Aziz, Tükli Aziz'e peri Tamiz'in kızı olduğunu söyledi. Birbirlerine âşık olan iki Aziz kaynaştılar. Bu esnada Saçlı Aziz, Tükli Aziz'e üç şart koşturmuş. İlki Su dökülürken bedenine bakmaması, ikincisi ökçelerine bakmamasıdır. Ökçelerine bakarsa onları fenalıkların beklediğini söyler. Üçüncü şartı ise saçlarını tararken saçlarına bakmamasıdır. Bunlar birbirlerine söz verdiler. Saçlı Aziz yeminini belirttikten sonra yürümeye başladı. Tükli Aziz, Saçlı Aziz'in ayaklarına baktı ve ökçelerinin olmadığını gördü. Ne yapacağını da bilemedi. Yine bir gün peri, soyunup suya girerken Tükli Aziz, onun vücudunun parlaklığından bütün organlarının, kalbinin, ciğerinin göründüğünü gördü. Peri bunu da gördü, hiçbir şey demedi. Daha sonra Saçlı Aziz, saçlarını taradı. Tükli Aziz perinin saçlarına baktı. Peri, bunlardan haberdar olup Tükli Aziz'in yeminini bozmuş olduğunu, söyledi. Peri karnındaki çocukla birlikte Tükli Aziz'i terk etti. Bir güvercin olup uçu. Tükli Aziz ağlasa da üzülse de perinin haklı olduğunu düşünüyordu. Peri, güvercin donunda uçarak üç aylık yolu üç saatte gitti.

Büyük bir çınar ağacının başında doğum yaptı. Saçlı Aziz doğan oğlunu gömleğinin içine sarıp bağına bastı. Ona bakarak zamansız doğdu, dedi. Onu, bir Simurg yuvasına bıraktı. Oğlan oracıkta dururken Saçlı Aziz tekrar güvercin donuyla uçu, gitti. Bu esnada Tulum Hoca'yı işitelim. Uzun bir yolculuktan sonra oğlanın yattığı çınarın olduğu yere doğru gelerek yüklerini indirdiler. Bu esnada yanlarında gelen hizmetkârlardan biri olan Gülnahal, çocuğun yattığı çınara geldi. Ağlayan

bebeğin sesine yöneldi. Ayın on dördüne benzeyen parlak yüzlü bebek buldu. Çocuğu doyurduktan sonra Novbahar Bibi'ye getirdi. Oğlanı ona verirse Gülnahal'i azat edeceğini söyledi. Elkıssa, sonra bunlar Gonrat iline yeniden döndüler. Halkı, Tulum Hoca'yı sevinçle karşıladı. Padişahın huzuruna hediyelerle çıkan Tulum Hoca, oğlunun ismi için bir toy yapılmasını istedi. Kırk gün kırk gece toyda yenildi, içildi. Çocuğun ismi Rahimverdi koyuldu. Rahimverdi beş yaşına gelmişti. Bir gün okuldan eve dönerken aşık oynayan çocukları gördü. Bu oğlanlar arasında kel bir çocuk vardı. Bu çocuğa Keyküt, derlerdi. Bütün çocukların aşıklarını çalıp Rahimverdi'ye yüksek bir fiyatla satmaya çalıştı. Bunu anlayan Rahimverdi, Keyküt'ü döverek elindeki bütün aşıkları aldı. Rahimverdi'yi görünce elindeki aşıklarla kaçan "Aytgeldi geldi" diyordu. Rahimverdi'nin ismi Aytgeldi olarak kaldı. Padişah, Aytgeldi yol yordam öğrensini diye huzuruna davet etti. Novbahar, Aytgeldi'nin padişahın huzuruna gitmesini istemiyordu. Yine de Aytgeldi ve Tulum Hoca padişahın divanına vardılar. Bir gün Gencebey Köse, sözü Aytgeldi'ye getirip "Ey Âlemlerin padişahı, Tulum Hoca'nın iyi bir oğlu var. Onu siz evlatlığınıza alsanız çok iyi olurdu. O, Tulum Hoca'ya değil size layık" dedi (Şahin, 2011). Padişah zaten aklında vardı, dedi. Tulum Hoca istemsizce Aytgeldi'yi padişaha verdi. Bazı zamanlar padişahın huzurunda bazı zamanlar Tulum Hoca ile birlikte neşe içinde ömür sürdü. Bir gün Gencebey Köse, Aytgeldi padişah olursa bize eziyet eder, diyerek vezirleri kışkırttı. Onu Tüke Şah'ın yönettiği altı ay uzaklıkta bir ile göndermeye karar verdiler. Buradan vergi alınmadığı gerekçesiyle yollanmak istenen Aytgeldi, padişahın ve vezirlerin bu isteğini kabul etti. Padişahın hazinesinden istediklerini aldı. Deşt-i Kıpçak adlı bir yerde askerleriyle dinlenirken Tüke Şah'dan vergi almaya neden yollandığını işitti. Buraya gitmekten ve ölmekten korkan askerleri geri yollayan Aytgeldi, yolculuğuna yalnız devam etti. Aytgeldi, kırk gün yol gitti. Develerini otlatmaya bırakıp orada üç gün geçirdi. Tekrar yola koyulduğunda atı yürümedi. At, insandan akıllıdır, diye düşündü. Atına bir şiir söyledi ve at bu şiirden sonra hareket etti. Aytgeldi bir dağa rastladı ve bu dağda bir babanın (derişin) gölgesi vardı. Ona selam verdi. Bu adamın yüzünden nur dökülmekteydi. Burada Aytgeldi kendini tanıttı. Babamın adı Tulum Hoca, annemin adı Novbahar, üvey babamın adı Toktamış Han, memleketim Gonrat ilidir, dedi. O zaman baba dedi: "Ey oğlum, bu sözlerin doğrudur. Şimdi benim sözlerimi dinle. Senin asıl baban başka birisi. Baban ile annenin arasına ayrılık girdi. Sen annenin karnındaydın. Annen seni doğurup bir çınarın başındaki kuş yuvasına bırakıp asıl yurdu Kuh-ı Kaf'a gitti. Daha sonra seni Tulum Hoca bulup bu çocuğu bana Allah gönderdi diyerek aldı ve adını Rahimverdi koydu. Yedi gün yol gittikten sonra karşına bir dağ çıkar, o dağın içinde Tüke Şah'ın bekçi olarak koyduğu bir dev vardır. Adına Ak Dev derler. O dev, yoldan canlı geçmez. Sen onunla vuruşmadan önce hile ile atını tutup bin. Artık sana bir şey yapamaz, onun bütün gücü ve kuvveti atındadır. Ne kadar yalvarırsa yalvarsın sakın ola atını verme. Atı eline geçerse seni helak eder." der (Şahin, 2011). Bu baba, Tükli Aziz'di. Aytgeldi, yedi gün yol aldı. Devın kokusunu alan atı yürümedi. Aytgeldi önce kızdı sonra yürümeyen atına şiirler söyledi. Sonra bir dağın ardında görenin ödünün patlayacağı bir dev gördü. Bu

dev, Ak Dev idi. Bu dev görünce geldiğine pişman oldu. Sonra babanın söyledikleri aklına geldi. Atını ele geçirdi. O esnada atına bir başka genç bindi. Dev saldırmaya hazırken Aytgeldi bir hile yaptı. Ona şiirler söyledi. Ak Dev ağzından ateşler çıkarıyordu. Aytgeldi şiirler söylüyordu. O esnada dev sinirlendi. Bir ok attı ve atılan bu oku Aytgeldi'nin atı gördü. Oku görünce gökyüzüne sıçradı. Aytgeldi, sen hakkını kullandın, dedi. Aytgeldi de deve bir ok attı. Aytgeldi attığı okların deve hiçbir şey yapmadığını gördü. Elkıssa, Aytgeldi kaçmaya başladı. O esnada baba göründü. Baba, "oğlum insan dediğin mert olur, kaçma" dedi. Attığı okların dev öldürdüğünü gören Aytgeldi babasıyla tanıştı. Babası Tükli Aziz; "Yavrurum buradan doğruca Tüke Şah'ın şehrine gidersin. Orada da bir dev vardır, adına Kara Dev derler. O çok güçlüdür. Kendisi Ak Dev'in kardeşidir." (Şahin, 2011). Elkıssa, Ak Dev'in başını kesip aldı ve devenin yan tarafına asarak yola koyuldu. Epey mesafe alarak Tüke Şah'ın şehrine vardı (Şahin, 2011). Şehrin ortasına vardığında minare gibi uzun bir yaratık göründü (Şahin, 2011). Kardeşi Ak Dev'in kesik başını gören Kara Dev'in aklı başından gitti. Gözünü kan bürüdü ve naralar attı (Şahin, 2011). Dev, düşüncelere daldı. "Bu toy oğlan benim ağabeyimi öldüremez." (Şahin, 2011) diye düşünürken Aytgeldi, beni Tüke Şahına götürmezsen senin de kelleni alırım, dedi. Kara Dev, titreyerek onu Tüke Şahın huzuruna götürdü. Ak Dev'in kellesi herkese gözdağı vermeye yetmişti. Aytgeldi, Tüke Şah'a karşı siyaset yürüterek Kara Dev'in saçını çekti ve yüzüne tokat vurdu (Şahin, 2011). Bunun üzerine Kara Dev, bunun parası ver, dönüp gitsin, yoksa yurdunu harap eder." dedi (Şahin, 2011). Bunun üzerine Tüke Şah Aytgeldi'ye hürmet etti. Ona hazineden altınlar yükletti. Ayrıca hizmetçiler ve on tane at verdi. Aytgeldi Kara Dev'in de başını keserek Tüke Şah'ın önüne koydu. Her yıl vergisini kendisi getirmezse onu şehrinde tutsak etmekle tehdit etti. Tüke Şah vezirlerinin ve halkının önünde toy bir oğlana rezil olduğu için öfkelenmişti. Aytgeldi'nin peşine askerler saldı. Tüke Şah'ın askerlerinin hakkından gelen Aytgeldi, askerlerin kaçmasını sağlamıştı. Tüke Şah'ın yaşlı bir adamı ona tavsiyede bulundu. Bütün askerlerini Aytgeldi'nin üzerine salmasını, söyledi. Aytgeldi; "çerçöpün sayısı var, bu ordunun yok" dedi (Şahin, 2011). Düşmanın üzerine at sürdü, o esnada ona yardıma Tükli Aziz'in ordusu geldi. Elkıssa, bundan sonra savaş oldu. Yenik düşen ordunun şahı Tüke Şah, bütün vezirleri ile bir araya geldi ve boyunlarına kılıçlarını astılar (Şahin, 2011). Tüke Şah'ın bir bağı vardı ve bu bağa gezintiye Aytgeldi'yi de götürdü. Bağa gittiklerinde büyük bir kalabalık Aytgeldi'yi karşıladı. Davul ve zurnalar eşliğinde bağa giren Aytgeldi henüz bağa gelmeden hakkındaki hikâyeleri duyup âşık olan güzel Aksluv, Aytgeldi ile kırk gün kırk gece süren toyla evlendi. Gonrat ilini, annesini ve babasını özleyen Aytgeldi, padişahın huzuruna çıkarak Gonrat'a döneceğini söyledi. Aytgeldi'yle birlikte padişahın tek çocuğu olan Aksluv'da Gonrat'a gideceği için Tüke Şah perişan olmuştu. Kaynanasına ve padişaha teselli veren Aytgeldi ve Aksluv herkesle vedalaştılar ve uzun süre yol gittiler. Yolda Aytgeldi üç gün hastalandı. Aksluv iyileşemeyeceğinden korkarak şiirler, dualar söylüyordu. Aytgeldi iyileşti. Aytgeldi, askerlerden birini Gonrat'a müjdecisi olarak göndermişti. Tulum Hoca'ya Aytgeldi'nin geleceğini ileten müjdeciden sonra Aytgeldi'yi karşıladılar. Tulum

Hoca, beyleri ve Gonrat halkı çok mutlu olmuştur. Gencebey Köse, toy bitiminde "Aytgeldi can, Allah'a şükür sağ salim geldin mi?" dedi (Şahin, 2011). Aytgeldi ona merhamet etti ve öldürmedi. Onu öldürünce her şeyin hallolmayacağını biliyordu. Toktamış Han ertesi gün yine halkını topladı, vasiyet edip Aytgeldi canı kendi yerine geçirerek hükümdar yaptı (Şahin, 2011). Destan ise şu iyi dilekle son buldu. "Okuyan, dinleyen, duyan da bunlar gibi muratlarına ersinler."

2.2. Kahramanın Sonsuz Yolculuğu

Campbell, kahramanın macerasını şu başlıklarda ele alır:

2.2.1. Bölüm I: Yola Çıkış

1. Maceraya Çağrı
2. Çağrının Reddedilmesi
3. Doğüstü Yardım
4. İlk Eşiğin Aşılması
5. Balinanın Karnı

2.2.2. Bölüm II: Erginlenme

1. Sınavlar Yolu
2. Tanrıçayla Karşılaşma
3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın
4. Babanın Gönlünü Alma
5. Tanrılaştırma
6. En Son Ödül

2.2.3. Bölüm III: Dönüş

1. Dönüşün Reddedilişi
2. Büyülü Kaçış
3. Dışarıdan Gelen Kurtuluş
4. Dönüş Eşiğinin Aşılması
5. İki Dünyanın Ustası
6. Yaşama Özgürlüğü (Campbell, 2020)

3. TULUM HOCA DESTANI'NİN MONOMİT KURAMINA GÖRE TAHLİLİ

3.1. Maceraya Çağrı

Kahramanın yeniden var olmasını sağlayan; "Mitolojik yolculuğun 'maceraya çağrı' olarak belirlediğimiz bu ilk aşaması kahramanı çağıran ve onun ruhsal ağırlık merkezini toplumunun sınırlarından, bilinmeyen bir bölgeye çekmiş olan kaderi belirtir. Bu önemli hazine ve tehlike bölgesi çeşitli biçimlerde sunulabilir: uzak bir ülke, bir orman, yeraltında, dalgaların altında ya da göğün üstünde bir krallık, gizli bir ada, sisli dağ tepesi ya da derin bir düş hali olarak; fakat her zaman tuhaf biçimde akışkan ve çok biçimli varlıkların, hayal edilemez eziyetlerin, insanüstü görevlerin ve olanaksız zevklerin yeridir." (Campbell, 2020).

Kahramanı maceraya "haberci" işlevini üstlenmiş bir varlık çağırır. "Habercinin haberleri, (...) yaşamak ya da biyografinin daha ileri bir anında, ölmek olabilir (Kaya, 2014).

Tulum Baba Destanı'nda maceraya çağrı ve yola çıkış aşamaları iki ayrı karakterde görülecektir. Tulum Baba, çocuksuz olması ve çocuksuzluğun bir uğursuzluk kabul edilmesi sebebiyle Gonrat ilinden sürgün edilir. Gonrat ilinden sürgün edilen Tulum Baba, yolculuğu esnasında efsanevi bir kuş olan Simurg kuşunun yuvasında erkek çocuğu bulur. Sürgün edildiği Gonrat iline dönen Tulum Baba, sevinçle karşılanır. Joseph Campbell'in Kahramanın Sonsuz Yolculuğu monomitinden hareketle yolculuğunu ele alacağımız kahraman Aytgeldi olacaktır. Destanda zor bir şekilde doğumu gerçekleştiren Aytgeldi, bir perinin oğludur. Tulum Baba onu büyütmüş fakat büyüttükten sonra Gonrat ilinin Şahı Toktamış'a vermiştir. Toktamış Han vezirlerinin isteğiyle vergi alınmayan Galmıkların yurduna göndermeye karar vermiştir. Toktamış Şah'ın çağrısına olumlu yanıt veren Aytgeldi, yolculuğa çıkmaya hazırdır. Aytgeldi bu yolculukta geçmişte olduğu kişiyi ve Gonrat ilindeki yaşantısının dışındaki Aytgeldi ile tanışacaktır. Gonrat'ın Şah'ı Aytgeldi'ye sarayında bakmış ve ona nice bilgiler öğretmiştir. Yolculuğa çıkmadan önce sarayın hazinesinden istediklerini almasını söylemiştir. Şah'ın bu ilgisi karşısında; "Yeniden doğuşuna adapte olan kahraman, kendi ilksel kimliğini korku yoluyla, güce ve materyalizme duyduğu güdü ile unutulabilir." (Salla, 2002; Kırgız, 2018).

Her maceraya atılış sürecinde kahraman için hayati bir önem vardır. Bu yolculuğun özündeki önem ise monomit döngüsünün ilk aşaması olan maceraya çağrı, erginleşmeye ve kahramanın sonsuz yolculuğuna attığı ilk adım olmasıdır. Aytgeldi; Tulum Baba, Toktamış Şah'a ve Gonrat halkının isteğine hayati bir değer yüklemiştir. Tulum Baba destanında Tulum Baba'nın ve Aytgeldi'nin yolculuğunda "maceraya çağrı" aşaması bulunmaktadır.

3.2. Çağrının reddedilmesi

Aytgeldi'nin yolculuğunda bu aşama bulunmamaktadır. Kahramanın Sonsuz Yolculuğuna göre; kahraman, daveti her zaman kabul etmek zorunda değildir. Çağrıyı bazen olumsuz yanıtlar. Kahraman atılacağı maceranın kendisi için olumsuzluk yaratacağını sezmesiyle bu davete karşı bir tereddüt duyar. Aytgeldi, savaşçı bir kişiliğe sahiptir. Haksızlıklara karşı mücadele eder. Çocukluğunda, aşıkları diğer çocukların ellerinden alıkoyarak Aytgeldi'ye satmaya çalışan Keyküt'ü dövmüştür. Keyküt, onu görünce korkudan kaçmıştır. Aytgeldi'ye Tulum Baba tarafından verilen Rahimverdi adı yerine Aytgeldi adının kullanılmasının nedeni Keyküt'ün Rahimverdi'yi görünce Aytgeldi diyerek kaçmasıdır. Aytgeldi'nin gazabından korkan vezirler, Toktamış Şah'ın aklına girerek onu evlatlık edilmesini istemiştir. Toktamış Şah, sarayında Aytgeldi'ye çok iyi bakmıştır. "Sıkıntıyla, ağır çalışmayla ya da 'kültür' ile kaplanacak bir kurban olur." (Campbell, 2020). Maceraya katılmak bir anlamda hayata katılmaktır, eğer bu çağrı reddedilir ve güven dolu yerde kalırsa bu kişiliğin gelişmesini de engelleyen bir saplantı olur (Kaya, 2014).

"Toktamış Han, Aytgeldi'ye bakıp bir şiir söyledi:

Aytgeldi can, kalabalık askere baş olup

Gidersin sevgili yavrum Galmık yurduna.

İncinmeyen gönlün hoş olup,

Git yavrum şimdi Galmık üstüne.

Tüke Şah'ın kendisi gelmez hizaya

Asker toplayıp koyul hemen yola,

Bir avaz edip bütün dünyaya,

Sefer et yavrum Galmık yurduna.

Kafir Galmık Tüke beni bilmemekte,

Ya da bizi dikkate almamakta,

Nice yıldır ondan vergi gelmemekte,

Git yavrum kafir Galmık yurduna." (Şahin, 2011).

3.3. Doğaüstü Yardım

Kahraman bireyselliğini tamamlamak yol kat ederek ilerlerken; *"Eşik geçişleri ve yaşam uyanışlarıyla tehlikeye düşer gibi olsa bile, koruyucu gücün kalbin tapınağında ve dünyanın tuhaf özelliklerinin içinde ya da hemen ardında daima hazır olduğuna dair bir güvencedir. Kişinin bilip güven duyması yeter, yaşı bilinmeyen muhafızlar belirleyecektir. Kendisine yapılan çağrıya yanıt verdikten sonra olaylar ortaya çıktıkça cesaretle ilerlemeyi sürdüren kahraman, bilindişinin bütün güçlerini yanında bulur. Doğa Ana'nın kendisi zor görevdi destekler. Ve kahraman eylemi, toplumunun hazır olduğu şeyle uyum gösterdiği sürece, tarihsel sürecin ritmi üzerinde ilerliyor gibidir."* (Campbell, 2020).

"Çağrıyı reddetmemiş olanlar için, kahraman yolculuğunun ilk karşılaşması, maceracıya aşacağı ejder güçlere karşı tılsımlar sağlayan, koruyucu bir figürle (genellikle ufak tefek yaşlı bir kadın ya da erkek) olmandır." (Campbell, 2020).

"Peri kültüründe o ormandaki küçük bir adam, kahramanın ihtiyaç duyacağı tılsımları ve öğütleri sağlayacak bir büyücü, keşiş, çoban ya da demirci olabilir. Daha yüksek mitolojiler, bu rolü, rehber, öğretmen, kayıkçı, ruhları öte dünyaya aktaran kişi figüründe geliştirir." (Campbell, 2020).

Aytgeldi, yolculuğu esnasında bir baba ile karşılaşır. Bu adam yüzünden nurlar dökülen ve uzun saçları olan bir adamdır. Yolculuğu boyunca karşılaşacağı güçlülere yardım edecek olan bu baba, başını kaldırıp Aytgeldi'ye selam verir. Aytgeldi, yolculuğu esnasında vezirlerin onu tuzağa düşürdüğünü ve Gamlık iline gidenin bir daha dönmediğini öğrenmiştir. Ölmekten ve geri dönememekten korkan askerlerini Gonrat iline yolayan Aytgeldi, yolculuğuna tek başına devam eder. Dağın ardında baba ile karşılaşmadan evvel atı yürümez olmuştur. Söylediği şiirle atını ikna eden Aytgeldi, atını yürütmeyi başarmıştır. Kendini babaya tanıtan Aytgeldi, karşısındakinin Tükli Aziz olduğunu bilmemektedir. Tükli Aziz Aytgeldi'nin babasıdır. Saçlı Aziz ile evliliklerinden olan Aytgeldi, Tulum Hoca'nın onun

babası olmadığını öğrenir. Tükli Aziz, Aytgeldi'ye şunları söyler:

"Ey oğlum, bu sözlerin doğrudur. Şimdi sen benim sözümü dinle. Senin asıl baban başka birisi. Baban ile annenin arasına ayrılık girdi. Sen annenin karnındaydın. Annen seni doğurup bir çınarın başındaki kuşun yuvasına bırakıp Kuh-ı Kafa gitti. Daha sonra seni Tulum Hoca bulup bu çocuğu bana Allah gönderdi diyerek adını Rahimverdi koydu. Şimdi oğlum Rahimverdi can, yine yedi gün yol gittikten sonra karşısına bir dağ çıkar. O dağın içinde Tüke Şah'ın bekçi olarak koyduğu bir devi vardır. Adına Ak Dev derler. O dev, yoldan canlı geçirmez. Sen onunla vuruşmadan önce bir hile ile atını tutup bin. Artık sana bir şey yapamaz, onun bütün gücü kuvveti atındadır. Ne kadar yalvarırsa yalvarsın sakın ola atını verme. Atı eline geçerse seni helak eder." (Şahin, 2011).

3.4. İlk Eşiğin Aşılması

Kahramanın Sonsuz Yolculuğunda karşılaştığı ilk eşik onun, bütünüyle yeniden doğacağı *"balinanın karnı"* aşamasına ulaşmasını sağlayan dönüşümün ilk aşamasıdır. Eşik, eski yaşamını geride bırakan kahramana yeni bir macera ve hayat kapısı açar. İlk eşiğin aşılması aşamasında kahraman, kaderinin ona rehber ve yardımcı olan bireylerle birlikte aşırı güç bölgesi girişindeki eşik muhafızlarına gelinceye kadar ilerler. *"Onların ardında karanlık, bilinmeyen, tehlike vardır; aile gözetiminin ötesinde çocuk için tehlike olması ve toplumunun koruması olmadan kabilenin üyesinin tehlikeye düşmesi gibi."* (Campbell, 2020). *"Sıradan insanla, kahraman arasındaki fark da burada ortaya çıkar. Sıradan insan güvenli alanda kalır, kahraman ise dışarıdaki tehlikeli alanla ilgili deneyim ve bilgi peşinde koşar. Bu eşiğin muhafızları ise, yine toplum tarafından insanlara yüklenen korkular, endişelerdir."* (Kaya, 2014).

Aytgeldi, yolculuğunda Ak Dev ile karşılaşacağını bildiği halde kararlıdır.

"Ak Dev söyler beni tanı

Dövüşümü şimdi gör

Vuruşursan beri gel

İşte geldim Araplı." (Şahin, 2011).

3.5. Balinanın Karnı

Kahramanın maceraya başlaması için olgunlaşma sürecini yaşaması gerekmektedir. Bunun için yeniden doğum diye adlandırabileceğimiz aşamasının da gerçekleşmesi gerekmektedir. *"Büyülü eşikten geçişin bir yeniden doğum alanına geçme olduğu fikri, bütün dünyada balinanın karnının rahim imgesiyle simgelenmiştir. Kahraman, eşiğin gücünü ele geçirmek ya da onunla uzlaşmak yerine bilinmeyen içinde kaybolur ve ölmüş gibi görünür."* (Campbell, 2020).

Eşikten geçerek, bilinmeyen alanına giren kahraman, dünyevi kimliğini soyutlamak zorundadır. Balinanın karnı; tapınak, kuyu, mağara, lahit, sanduka, sepet aslında kahramanın, yeniden doğuşunu belirten yerlerdir. İlkel kabile halinde yaşayan toplumlarda, initiation (erginleme) sınavlarında da simgesel bir ölüm ve yeniden doğuş gerçekleşir. Yunus Peygamberin balinanın karnında adeta ölmüş gibi görülmesi ve sonra

balinanın onu kıyıya atması, aslında bu erginleme sınavından geçerek yeniden doğuşu sembolize etmektedir (Kaya, 2014).

Yeniden doğuş (renovatio). Dördüncü biçim, sesnu strictiori (tam anlamıyla) yeniden doğuştur. Yenilenen kişinin özü değişmemiş yalnızca işlevleri, bazı kısımları iyileşmiş, güçlenmiş ve düzelmişse, yeniden doğuş, varlığın değişmediği bir yenilenme de olabilir. Yeniden doğuşun başka bir biçimi ise gerçek dönüşümdür, yani bireyin tümüyle yeniden doğuşudur. Buradaki yenilenme, tranmutasyon diye tanımlayabileceğimiz bir varlık değişimidir; insanın tanrısal varlığa dönüşmesi söz konusudur (Jung, 2020).

Aytgeldi'nin yolculuğunda balinanın karnı aşaması Ak Dev ile karşılaşmasında ortaya çıkar. Bireyin Alanına giren bu varlık, Aytgeldi'nin daha önce karşılaşmadığı ve bilmediği bir mahlûktur. Aytgeldi'nin Ak Dev'i öldürmesi yeniden doğumunu işaret eder. *Yeniden doğuş ifadesi ,insanlığın ilki ifadelerinden biridir.*" (Jung, 2020). Artık Aytgeldi sadece dünyevi karakteri içinde değildir.

"Balinanın karnı kahramanın yaşamına doğuşun gerçekleştiği aşamadır ve dönüşün gerçekleştiği evredir." (Kırgız, 2018). *"Varoluşun tehlikeli yönünün, olağan dünyayı çevreleyen mitolojik devlere ya da balinanın iki sıra dişlerine denk düşen başlangıç belirtileridir onlar. Kendini adanmış bir kişinin bir tapınağa giriş anında dönüşümden gerçeğini sergiler. Dünyevi karakteri dışında kalır; onu yılanın derisini attığı gibi atar. İçeri girdikten sonra zamanda ölmüş olduğu ve Dünya Rahmine, Dünya Göbeğine, Yeryüzündeki Cennete döndüğü söylenebilir."* (Campbell, 2020).

Bundan sonra bir müddet yol gidip dağın yüksek bir yerinden geçince önündeki geniş meydana bir mahlûk yatıyor, öyle ki görenin ödü patlar. Bu Ak Dev idi. Bu görünce yerlere geldiğine pişman olup Aytgeldi bir şiir söyledi:

*"Ben geldim aklımı şaşırıp,
Dönemem sağ salım şimdi.
Bir mahluk eline düşüp,
Kurtulmam zordur şimdi.
Bakmaz dediğim sözlerle,
Yaşlar akıtır yüzüme,
Bugün benim gözlerime."* (Şahin, 2011).

Aytgeldi, Ak Dev ile karşılaşınca dünyadan ümidini keserek bir iç yolculuğu yapar;

*"Onun için çok hasretim
Ak Dev tutup döker kanımı,
Bedenden ayırır şirin canımı,
Dünya göze zindan şimdi.
Aytgeldi der şaşkın gezdim
Kendime kendim zulüm ettim,
Bu dünyadan umudu kestim,
Bana kıyamettir şimdi."* (Şahin, 2011).

3.6. Erginlenme

3.6.1. Sınavlar Yolu

Aytgeldi sınavlarla dolu bir hayata doğmuştur. Zorlu doğumunun ardından Tulum Baba tarafından büyütülmesi ve Keyküt'ün ona aşıkları satmaya çalıştıktan sonra Keyküt'ü dövmesi sınavlar yolunun başlangıcıdır. Tulum Baba'nın, Toktamış Şah'a Aytgeldi'yi oğul olarak vermek zorunda kalmıştır. Toktamış Şah, vezirlerin isteğiyle Aytgeldi'yi zorlu sınavların olduğu bir yolculuğa göndermeye karar kılmıştır.

"Eşiği aştıktan sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasında ilerler. Bu, mit-maceranın sevilen bir aşamasıdır. Mucizevi sınavlar ve işkencelere yönelik bir dünya edebiyatı yaratmıştır. Kahraman bu bölgeye girmeden önce karşılaştığı doğaüstü yardımcının önerileri, tılsımları ve gizli araçlarından yardım almaktadır. Ya da insanüstü yolculuğu sırasında kendisini her yerde destekleyen iyi kalpli bir güç olduğunu ilk kez burada da fark edebilir." (Campbell, 2020).

Aytgeldi, daha önce hiç görmediği bir devle karşılaşır ve onunla mücadele eder. Ak dev'i öldürmesi gerektiğinin farkındadır. Bu dev'i öldürmesi onun zorluklarla dolu yolculuğunun başlangıcıdır. Ölümünden korkan askerlerini gönderdikten sonra sınavlar yolunda tek başınadır. Aytgeldi'nin asıl amacı Gontrat iline vergi vermeyen asi kraldan vergiyi almaktır. Yolculuğunda karşılaşacağı Kara Dev'i de öldürür. Galmık ilindeki askerleri dize getirir. Tüke Şah'ın gözünü korkutur.

Kara Dev, titreyerek Aytgeldi'yi şahın huzuruna götürdü. Aytgeldi, Tüke Şah'a "Ne diyorsun, bana oturacak yer göster. Önce oturayım, seninle daha sonra konuşurum" diye emir verdi. Tüke Şah'ın akli başından gitti, bu oğlanın nasıl bir bela olduğunu bilemeden şaşırıp kaldı Aytgeldi yerleşip oturduktan sonra "Bu sana getirdiğim hediyem" diyerek Ak Dev'in kellesini ortaya attı. Köşkteki herkes bu durum karşısında şaşırıldı. Burada Aytgeldi, padişaha gözdağı vererek bir şiir söyledi:

*"Korkmam senin gibi yüz bin kafirden,
Kafir şahım, kim olduğumu öğren bugün.
Korkan insan gelmez senin şehrine,
Bu sözümü ciddiye al bugün.
Bugün canım sıkılıp kızsam,
Kılıç sallayıp meydana girsem,
Kahrınız kefenize dolanıp,
Tüke Şahım kulak ver bugün.
Men geldim senden pacımı almaya,
Elimi bağlayıp zindanına atmaya,
Yurdunu alıp kendim sultan olmaya,
Bil ki onun için savaşırım bugün.
Hazırla kırk bir yıllık pacını,*

*Yükle develere hem harıcını,
Ver bana başındaki tacını,
Kendin çıkıp sokaklarda gez bugün.
Savaşsam Rüstem gibi gücüm var,
Sen kafirsin ben Müslüman öcüm var,
Kırk bir yıllık haracım var, pacım var,
Durma şimdi, hepsini hazırla bugün
Aytgeldi koşuşturur sağdan soldan,
Koç yiğidim her iş gelir elinden,
Ben gelirim Harezim yurdundan,
Tulum Bey'in oğluyum öğren bugün.” (Şahin, 2011).*

3.6.2. Tanrıçayla Karşılaşma

Zorlu sınavları geçen kahramanın evliliği, çocukluktan, yetişkinliğe geçtiği aşamadır. “Genellikle bütün engeller ve devler aşıldığında gelen en son macera, başarılı kahraman-ruhun Dünyanın Kraliçe Tanrıçasıyla mistik evliliği (hieros gamos) olarak sunulmuştur. Bu en alt noktadaki, zirvedeki ya da dünyanın en ucundaki, kozmosun orta noktasındaki, tapınağın sunak yerindeki yada kalbin en derin noktasının karanlığındaki krizdir.” (Campbell, 2020).

Hieros gamos diye bahsedilen kutsal evlilik, kahramanın annesinin yerini tutan bir sevgiyle karşılaşmasıdır. (Kaya, 2014). Benliğinin derinliklerindeki karanlığa bir ışık yakan kahraman, önüne çıkan tüm engelleri aşmıştır. Kahraman artık Campell'in deyimiyle erginleşmiştir.

Aytgeldi, Tüke Şah'ın kızı Aksluv ile evlenecektir. Aksluv, Gülservi'den dinlediği şiiirden sonra daha görmeden Aytgeldi'ye aşık olmuştur. Bütün sınavları aşan Aytgeldi, Aksluv ile karşılaşınca akli başından gitti. Kendisi için düzenlenen toyda Aksluv, Aytgeldi'ye bir şiir söyledi:

*Uçup gelip bugün Gonrat ilinden,
Hoş geldiniz bizim ile sultanım.
Kutlu olsun yeni menzilin, mekanın
Hoş geldiniz bizim ile sultanım
Benim için gelen harman gülüm,
Yoktur şimdi bu dünyada hasretim
Vefalı yârim, aziz misafirim
Hoş geldiniz bizim ile sultanım.
Aksluvdur Tüke padişahın kızı,
Bilirsen bu cihanda kendisi,
Hizmetçi olayım ben sevdim sizi,
Hoş geldiniz bizim ile sultanım.*

Elkissa, Aksluv'dan bu sözleri işitince Aytgeldi sevinip bir şiir söyledi:

*“Kurban olayım şirin, şeker sözüne,
Mübarek yüzünü görmeye geldim,
Bülbül olup konsam kırmızı gülüne,*

*Bağbanım gülünü dermeye geldim.
Yolunda ben döküp al kanımı,
Feda edip sama evimi, barkımı,
Sen istersen veririm canımı,
Alırsan canımı vermeye geldim.
Aytgeldi'nin yoktur şimdi ukdesi,
Sensin benim hasta canımın dermanı,
Gönlümün nuru, perilerin sultanı,
Seninle devran sürmeye geldim.” (Şahin, 2011).*

3.6.3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın

Kahramanın bir olan hayatını iki kılması yani; “Dünyanın kraliçe tanrıçasıyla mistik evlilik, kahramanın tam bir yaşam ustalığını temsil eder; çünkü kadın yaşamdır, kahraman onun bileni ve efendisidir. Kahramanın sonul deneyimini ve edimini önceleyen sınamalar, bilincini geliştiren ve kaçınılmaz gelininin, yani anne-yokedenin sahiplenişine katlanabilecek hale getiren araçların gerçeğe dönüşme krizlerinin simgesiydi. Böylece kendisinin ve babasının bir olduğunu bilir: babasının yerine geçmiştir.” (Campbell, 2020). “Kahramanın yolculuğuna dair yaygın mitin bütün anlamı, ölçeğin neresinde durulursa durulsunlar kadınlar ve erkekler için genel bir kalıp görevi göreceğidir.” (Campbell, 2020).

Kahraman artık duygusal ve cinsel bir doyuma ulaşacaktır. Gelişimini tamamlayan kahraman, sınavların sonunda yanında olabilecek bir eş bulmuştur. Kadın her zaman baştan çıkarıcı olarak yer almaz. Her anlatıda kadın, tamamlayıcı değildir.

Aytgeldi'nin yolculuğunda kadın tamamlayıcı bir unsurdur. Gonrat ilini özleyen ve yurduna dönmek isteyen Aytgeldi'nin düşünceli halini fark eden Askluv, Aytgeldi'nin halini sorar. Gonrat iline dönmek isteyen Aytgeldi'ye “Ben sensiz bu dünyayı ne yapayım” dedi. İkisi de hazırlanıp Gonrat iline gitmek istediklerini söylemek için Tüke Şah'ın huzuruna çıktılar.

3.6.4. Babanın Gönlünü Alma

Dengede giden baba-oğul ilişkisinin dengesinin bozulması ilişkileri olumsuz etkiler. Bu bağlamda; “Geleneksel erginleme fikri, adayın tekniklere, görevlere ve seçiminin getirdiği ayrıcalıklara katılımıyla, ebeveyn imgeleriyle olan duygusal ilişkisinin radikal bir yeniden düzenlenişini bir araya getirir.” (Campbell, 2020). Bu düzenleyişin önemli bir etmeni olan; “Bilsin ya da bilmesin ve toplumdaki konumu ne olursa olsun, baba genç varlığın büyük dünyaya geçmesini sağlayan erginleştirici rahiptir.” (Campbell, 2020).

Tulum Baba Destan'ında Gonrat ilinde huzursuzluk çıkmaması için oğlu Aytgeldi'yi Toktamış Şah'a verecektir. Tulum Baba, Toktamış Şah'ın oğluna iyi bakacağını bilmektedir. Aytgeldi ise babası Tükli Aziz'i hiç tanımamaktadır. Tulum Baba, bir baba olarak görevini yerine getirmiştir. Tükli Aziz ise Aytgeldi'nin yolculuğu sırasında Aytgeldi'ye yardımcı olur. Aytgeldi Toktamış Han'ın isteği üzere yolculuğa çıkar ve yolculuğundaki sınavları aştıktan sonra Toktamış Şah'ın

tahtına oturur. Aytgeldi, babası Tükli Aziz ile karşılaştıktan sonra onun sözünü dinleyerek devlerle çarpışmıştır. Tulum Hoca'nın isteğiyle Toktamış Şah ile kalmıştır. Aytgeldi kahraman olarak babanın değerlerini özümsemiş ve baba-oğul ilişkilerinin dengede gitmesini sağlamıştır.

3.6.5. Tanrılaşma

"Sınırlı, engellenmiş bilinç merkezleri: katman katman varoluşun her düzleminde (yalnız Samanyolu'yla sınırlı mevcut evrende değil, ama ötede, uzayın sınırlarına doğru), galaksiler ötesindeki galakside, dünyalar ötesindeki dünyada: hiçliğin zamandışı havuzundan oluşan, yaşama çıkan ve bir baloncuk gibi oradan oraya kaybolan: yeniden, yeniden: sayısız yaşam: hepsi acı çeken: her biri kendi gergin, sıkı halkasıyla bağlanmış öldürme ve nefret etme ve zaferin ötesindeki barışı arzulama: bütün bunlar, özü Boşluğun özü olan Her Şeyi Gözetken'in geçici fakat tükenmez uzun dünya rüyasının çocukları, çılğın figürleridir. "Acımayla Bakan Tanrı." Fakat ismin şu anlamı da vardır: "İçte Görünen Tanrı" Hepimiz Bodhisattva imgesinin yansımalarıyız. Acımızla acı çeken bu tanrısal varlıktır. Biz ve o koruyucu baba, biriz. Bu arındırıcı bir kavrayıştır. Koruyucu baba karşılaştığımız sıradan adamdır. Ve bu yüzden bu aldırışsız, sınırlı, kendini savunan, acı çeken vücut, kendini bir başkası -düşman- tarafından tehdit ediliyor gibi hissetse de, o Tanrı'dır. Dev bizi incitir, fakat kahraman uygun "aday", erginlemeye "bir erkek gibi" girer: ve işte, bu babaydı: biz Onun içindeyiz o da bizim içimizde." (Campbell, 2020).¹

Aytgeldi'nin yolculuğunda bu kısım Ak Dev'i öldürdüğü kısımla ilgilidir. Aytgeldi'nin attığı okların Ak Dev'e hiçbir zarar vermemesi kendini ölü kabul etmesine sebep olmuştur. Ak Dev karşısında yenildiğini düşünerek, teslim olmayı düşünmüştür. Aytgeldi'nin Ak Dev'i öldürdüğünü söyleyen Tükli Aziz, Aytgeldi'nin attığı okların Ak Dev'i öldürdüğünü belirtir:

"Ben geldim aklımı şaşırıp

Dönemem sağ salim şimdi

Bir mahluk düşün

Kurtulmam zordur şimdi

Bakmaz dediğim sözlere

Yaşlar akıtlır yüzüme

Bugün benim gözlerime

Aydınlık dünya zindan şimdi."(Şahin, 2011).

...

Elkissa, o zaman Aytgeldi'nin dostu olan baba görüldü. O deve bakıyordu. Yaşlı baba, Aytgeldi'nin kaçtığını görünce onun önüne geçip "Ey oğlum mert ol. Kaçma, düşmana karşı dur, toyluk etme" diyerek bir şiir söyledi.

Düşünme kuzum mert ol,

Kaçma yavrum melun devi öldürdün.

Sesini duyur bütün cihana,

Dur yavrum, melun devi öldürdün.

...

Dön oğlum zalim devi öldürdün. (Şahin, 2011)

3.6.6. Nihai Ödül:

Kahraman eşikleri aşarak ve sınavları geçerek erginleşmesini tamamlamaya ya da tamamlamış olarak dönüş yoluna girmeden evvel aştığı eşikler ve geçtiği sınavların karşılığında bir varlık olarak anima/animus , bir nesne ve yapısal/ruhani bir doygunlukla ödüllendirilir. Bu ödülü alan kahraman nihai hedefi olan erginliğini pekiştirmiş olarak bireyselleşmesinin son aşamasına girmiş olur. Aytgeldi için ödül hem liderlik hem kocalık olur. Gonrat halkı Aytgeldi'yi büyük bir sevinçle karşılar. Gonrat iline vergi vermeyen Tüke Şah'ın vergilerini alarak Gonrat'a dönmesiyle zenginlik götürür. O toplumun kendisine yüklediği görevi yerine getirerek lider olur. Toktamış Şah'ın yerine geçer.

3.7. Dönüş

3.7.1. Dönüşün Reddedilişi

Bir başlangıcın bitimi olan; "Dönüş" kahramanın sonsuz yolculuğunun son aşamasıdır ve kahraman yolculuğunu başladığı noktaya geri dönerek tamamlar. Campbell, kahramanın macerasının sona erdiğinde yaşam değiştiren ödülü ile birlikte geri dönmesinin gerekliliğini imler. (Kaya, 2014) Monomitin ölçüsü olan tam çevrim gereğince; kahraman macera esnasındaki kazanımlarını bunlar Campbell'a göre, bilgelik tılsımları, Altın Post ya da uyuyan prenses olabilir- insanların dünyasına geri getirilmekle yükümlüdür ki bu ödüller topluluğun, ulusun, gezegenin ya da binlerce dünyanın yenilenmesine katkıda bulunabilecek oranda değerlidir." (Campbell, 2020).

Aytgeldi'nin yolculuğunda dönüşün reddelişi aşamasının tam tersi olarak ısrarla evine dönmek ister bundan dolayı Aksluv ile evlendikten sonra yurduna döner.

3.7.2. Büyülü Kaçış

Tüm engelleri aşarak ve sınavları geçerek; "Zafere ulaşan kahraman eğer tanrı ya da tanrıçanın kutsanmasını elde ederse ve toplumun yeniden yapılanması için bir iksirle birlikte dünyaya dönmekle görevlendirilirse, macerasının son aşamasında doğaüstü efendisinin tüm güçleriyle desteklenir. Diğer yandan, eğer ganimeti muhafızının karşı çıkışına rağmen elde ettiyse ya da kahraman dünyaya dönme arzusu tanrılar ve şeytanlarca uygunsuz bulduysa, o zaman mitolojik

¹ Aynı fikir Upanişadlar'da da sıkça belirtilmektedir; yani "Bu benlik kendini şu benliğe verir, o benlik kendini bu benliğe verir. Böylece birbirlerini elde ederler. Bu biçimde öte dünyayı kazanır, o biçimde bu dünyayı deneyimler" (Aitareya Aranyaka, 2.3.7.). Bu, İslam mistiklerince de bilinmektedir: "Otuz yıl boyunca yüce Tanrı benim aynamdı, şimdi ben kendimin

aynasıyım; yani ben olan değilim ben artık, aşkın Tanrı kendisinin aynasıdır. Kendi aynamın kendim olduğumu söylüyorum: çünkü benim dilimden konuşan Tanrı'dır, ben kayboldum. (Beyazid, The Legacy of Islam, T.W. Arnold ve Aç Guillaume'den akt. Joseph Campbell)

çevrimin son aşaması hareketli, genellikle gülünç bir takip olur. Bu kaçış büyüü engelleme ve kurtulma mucizeleriyle karmaşıklaşabilir.” (Campbell, 2020). *“Kaçış, canlı biçimde işlendiği birçok halk hikayesinin sevilen bir bölümüdür.”* (Campbell, 2020).

Aytgeldi, dönüş yolculuğu esnasında hiçbir engel ile karşılaşmaz. Yurduna Aksluv ile döner. Tüke Şah onlara askerler ve ganimetler verir. Aytgeldi'nin geri dönüşü esnasında yaşadığı üç günlük hastalığı Aksluv'un sözleriyle şifa bulur. Aytgeldi henüz Gonrat'a varmadan askerleriyle haber gönderir. Gonrat'ta toylar düzenlenir. Aytgeldi'nin yolculuğunda kaçış hiçbir aşamada görülmemektedir.

3.7.3. Dışarıdan Gelen Kurtuluş

Sıkıntılı bir halde ve savunmasız kalan; *“Kahramanın doğaüstü macerasından dışarıdan yardımla geri getirilmesi gerekebilir. Yani, dünyanın gelip onu alması gerekebilir. Çünkü bir yerde olmanın derin saadeti, uyanık halin benlik parçalanması yararına kolayca bırakılamaz.”*(Campbell, 2020).

Aytgeldi'nin dışarıdan gelen hiçbir yardıma ihtiyacı yoktur. Yalnızca hastalandığı zaman Aksluv'un sözleri tesir etmiştir. Uzun bir yolculuktan sonra Gonrat'a dönmüştür.

3.7.4. Dönüş Eşiğinin Aşılması

“Tanrısal ve insani; iki dünya ancak birbirinden farklı olarak resmedilebilir- yaşam ve ölüm, gece ve gündüz gibi ayrı. Karaman bildiğimiz ülkeden karanlığa doğru yola çıkar; orada macerasını tamamlar ve yine basitçe bize olan bağlarını kaybeder, hapsedilir ya da tehlikeye düşer; ve dönüşü o öte bölgeden bir dönüş olarak anlatır.”(Campbell, 2020).

Aytgeldi dönüş eşiğindeki hastalığını atlattıktan sonra Gonrat halkı onu sevinçle karşılamıştır. Bir tehlike olarak gördükleri ve onu ölüme gönderen Gence Bey Köse de saygı ve hürmetle Aytgeldi'yi karşılar. Dönüş yolunu kolaylıkla atlatan Aytgeldi artık halkına hizmet etmeye hazırdır.

3.7.5. İki Dünyanın Aşılması

Doğumuyla kurgu dünyasından ayrılıp gerçek dünyaya yönelme; *“İki dünya ayrımı arasında, zamanın görünümünün bakış açısından nedensel derinliğine – birinin ilkelerini diğerininkilerle karıştırmadan, aklın birinin erdemleriyle diğerini tanımasını sağlayarak- ileri geri gidip gelmek özgürlüğü ustanın becerisidir.”*(Campbell, 2020).

“...Toktamış Han, ertesi gün yine halkını topladı, vasiyet edip Aytgeldi canı kendi yerine geçirerek hükümdar yaptı. Bunlar bunlar muratlarına erdiler...”

“Mitler ani geçişin gizemini tek bir imgede sıkça sergilenmez. Bunu yaptıkları zaman da, an, anlam dolu, kıymetli bilinecek ce düşünülecek değerli bir simgedir.” (Campbell, 2020).

Aytgeldi, sadece zorlu sınavları geçtikten sonra vezirlerin gözünde cesur ve yenilmez bir savaşçı değildi. O artık Gonrat halkının yeni hükümdarıydı.

3.7.6. Yaşama Özgürlüğü

“Mucizevi geçişin ve geri dönüşün sonucu nedir?”

“Savaş alanı, her yarattığın bir başkasının ölümüyle yaşadığı yaşam alanının simgesidir. Kaçınılmaz yaşam suçunu işlemek, Hamlet ya da Arjuna gibi kalbi öyle hasta edebilir ki, yaşamı sürdürmeyi reddedebilir insan. Diğer yandan, çoğumuzun yaptığı gibi, insan kendisi için, diğerleri kadar suçlu olmadığı, ama iyiyi temsil ettiği için kaçınılmaz günah işleyişten dolayı aklandığı, yeryüzündeki sıra dışı bir görüngü olduğu şeklinde yanlış, sonuçta haksız bir imge oluşturabilir. Bu türden benlik düşkünlüğü, yalnız insanın kendisinin değil, insanlığın ve kozmosun doğasının da yanlış bir kavranışına sürükler. Mitin amacı, bireysel bilinçliliğin evrensel iradeyle uyuşmasını sağlayarak bu türden yaşam aldırıışsızlığına olan gereksinimi yok etmektir. Ve bu da, zamanın geçici görüngüleriyle her şeyde yaşayıp ölen tükenmez yaşam arasında gerçek bir ilişki kurulmasıyla sağlanır.” (Campbell, 2020).

“Mitosta, edebiyatta ve gerçek yaşamda kahramanlar yolculuğa çıkar, ejderhalarla (yani sorunlarla) karşılaşır ve gerçek benliklerinin hazinelerini keşfederler. Yolculuk sırasında kendilerini çok yalnız hissetseler de, yolculuğun sonunda kazandıklarını ödül – kendileriyle, diğer insanlarla ve dünyayla- birleşme duygusudur.” (Pearson, 2003).

Aytgeldi, yolculuğu sırasında askerleri geri döndükten sonra yalnız hissetse de bu yolculukta atı, Tükli Aziz ve ordusunun yardımını almıştır. Benliğinin gerçek hazineleriyle karşılaşmıştır. Ak Dev ve Kara Dev ile çarpışmıştır. Nihayetinde evlenmiş ve Gonrat yurduna hükümdar olmuştur.

4. SONUÇ

Türkler için önemli bir anlatı türü olan destanlar milletlerin, yaşayış, inanış ve sosyo- kültürel durumlarını yansıtan milli değerlerdir. Türkmen Destanlarından biri olan Tulum Baba destanı da içinde bulunduğu toplumun unsurlarını bünyesinde barındırır. Bu destanın başkahramanı ve öncül bireyi olan Aytgeldi, bir kahramanlık mücadelesi vererek milli şuuru yeniden kurma amacı gütmüştür. Bu ülküsünü gerçekleştirmek uğruna kendini yeniden var etme mücadelesine girişmiştir. Bir çağrı gereği ayrılışını gerçekleştirerek erginlenme yolunun önündeki eşik muhafızlarını yenerek eşikleri aşmıştır. Kimi zaman bireysel olarak kimi zaman da yardımcı öğeler vasıtasıyla engelleri aşarak sınavlar yolunu geçmiştir.

Erginliğinin tamamlanmasının ardından dönüş yoluna giren kahraman nihai hedefine varmış olur. Nihai hedefini gerçekleştirmiş olan kahraman, kimi zaman dönüş yolunda kimi zaman ise macerasına başladığına yere yeniden vardığında uğruna mücadele ettiği değerlerle ödüllendirilmiştir. Joseph Campbell'in kahramanın sonsuz yolculuğu kuramı/monomiti incelenen bu çalışmada ayrılış-erginleşme-dönüş

aşamalarının kahraman özünde ve olay örgüsü çevresinde gerçekleştiği görölmektedir.

KAYNAKÇA

Campbell J (2020). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, İthaki Yayınları, İstanbul.

şahin H İ (2011), Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği, Kömen Yayınları, Konya.

Pearson C (2003). İçimizdeki Kahraman (Yaşadığımız Arketipler), Akařa Yayınları, İstanbul.

Jung C G (2020). Dört Arketip, Metis Yayınları, İstanbul.

Kaya M (2014). Manas'ın Yolculuğu, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.

Salla M E (2002). The Hero's Journey Toward a Second American Century, Praeger Publishers, Westport.

Kırız ř (2018). Joseph Campbell'ın Monomit Kuramı Üzerine Bir alışma, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 86,107-120.

© Author(s) 2021.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>